

Α. ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΑ ΡΕΥΜΑΤΑ ΚΑΤΆ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1914-1922

1. Ο ΔΙΩΓΜΟΣ ΤΟΥ 1914 (Ο ΠΡΩΤΟΣ ΔΙΩΓΜΟΣ)

📖 Το κείμενο του σχολικού βιβλίου με πλαγιότιτλους
Πηγή: <http://www.venetokleio.gr/Παναγιώτης Αθανασόπουλος>

Η ελληνική παρουσία στη Μικρά Ασία υπήρξε μακραίωνη. Οι πυκνοί κατά την αρχαιότητα και τους βυζαντινούς χρόνους ελληνικοί πληθυσμοί αραίωσαν αισθητά μετά το 12ο αιώνα, κυρίως λόγω των μαζικών εξισλαμισμών. Όμως, κατά το 18ο και 19ο αιώνα ενισχύθηκαν και πάλι με μεταναστεύσεις από τον κυρίως ελλαδικό χώρο. Την περίοδο αυτή, εκτός από την αύξηση του ελληνικού πληθυσμού, σημειώθηκε οικονομική άνοδος των Ελλήνων, πνευματική άνθηση και αξιόλογη κοινοτική και εκπαιδευτική οργάνωση. Σε περιοχές με πυκνό ελληνικό πληθυσμό ιδρύθηκαν κοινότητες, σύλλογοι, σχολεία και ευαγή ιδρύματα με μεγάλη ακτινοβολία.

Η εθνική αφύπνιση των Τούρκων, που είχε ξεκινήσει από τα τέλη του 19ου αιώνα, ενισχύθηκε μετά την εδαφική συρρίκνωση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Ο τουρκικός εθνικισμός συνέβαλε στην εχθρική αντιμετώπιση των μειονοτήτων που ζούσαν στην Οθωμανική αυτοκρατορία. Στο στόχαστρο βρέθηκαν κυρίως οι Έλληνες και οι Αρμένιοι, καθώς είχαν συγκεντρώσει στα χέρια τους το μεγαλύτερο μέρος του εμπορίου και της βιομηχανίας της χώρας. Η εκκρεμότητα επίσης στο ζήτημα της κατακύρωσης των νησιών του ανατολικού Αιγαίου στην Ελλάδα επιδείνωσε τις σχέσεις Ελλάδας-Τουρκίας.

Η μακραίωνη και ισχυρή ελληνική παρουσία στη Μ.Ασία

Η ανάπτυξη του τουρκικού εθνικισμού

το ζήτημα των νησιών του αν. Αιγαίου

 Το κείμενο του σχολικού βιβλίου με πλαγιότιτλους
Πηγή: <http://www.venetokleio.gr/Παναγιώτης Αθανασόπουλος>

Τους πρώτους μήνες του 1914 έγιναν αθρόες μεταναστεύσεις Μουσουλμάνων της Σερβίας, της Βουλγαρίας και της Ελλάδας προς τη Μικρά Ασία, οι οποίες υποκινήθηκαν σε γενικές γραμμές από την τουρκική κυβέρνηση. Αυτό έδωσε το πρόσχημα στην τουρκική κυβέρνηση, σε συνδυασμό με την επικείμενη είσοδο της Τουρκίας στον Α' Παγκόσμιο πόλεμο, να εκδιώξει τους Έλληνες. Πρώτα θύματα υπήρξαν οι Έλληνες της Ανατολικής Θράκης, οι οποίοι εκδιώχθηκαν από τις εστίες τους στις αρχές του 1914. Το Μάιο οι διωγμοί επεκτάθηκαν και στη Δυτική Μικρά Ασία, με το πρόσχημα της εκκένωσης της περιοχής απέναντι από τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου, για στρατιωτικούς λόγους. Όλη η επιχείρηση έγινε με την καθοδήγηση των Γερμανών, συμμάχων των Τούρκων. Η εκκένωση μεθοδεύτηκε πρώτα με ανθελληνική εκστρατεία του τουρκικού τύπου και καταπίεση των Ελλήνων για να εξαναγκαστούν σε «εκούσια» μετανάστευση. Σε πολλές περιπτώσεις διαπράχθηκαν λεηλασίες και δολοφονίες σε βάρος των Ελλήνων.

Το Οικουμενικό Πατριαρχείο κήρυξε την Ορθόδοξη Εκκλησία σε διωγμό και ανέστειλε τη λειτουργία των εκκλησιών και των σχολείων. Η Ελλάδα αντέδρασε και ανέλαβε διπλωματικές ενέργειες, προκειμένου να αρχίσουν διαπραγματεύσεις για εθελούσια ανταλλαγή Ελλήνων ορθοδόξων της Τουρκίας και Μουσουλμάνων της Ελλάδας. Ιδρύθηκε τον Ιούνιο μία Μικτή Επιτροπή που θα ρύθμιζε τα σχετικά με την ανταλλαγή, όμως αυτή δεν λειτούργησε, λόγω της εισόδου της Τουρκίας στον Α' Παγκόσμιο πόλεμο, τον Οκτώβριο του 1914.

Τα προσχήματα : μεταναστεύσεις Μουσουλμάνων, η Τουρκία στον Α' Π.Π.

Η έναρξη και επέκταση του διωγμού

Η γερμανική καθοδήγηση Η ανθελληνική εκστρατεία του τύπου

Ενέργειες Πατριαρχείου

Προσπάθεια ανταλλαγής (Μικτή Επιτροπή)

Η ΜΕΘΟΔΕΥΣΗ ΚΑΙ Η ΕΝΑΡΞΗ ΤΟΥ ΔΙΩΓΜΟΥ

Η ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ Ε.Μ. ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ

Το κείμενο του σχολικού βιβλίου με πλαγιότιτλους
Πηγή: <http://www.venetokleio.gr/Παναγιώτης Αθανασόπουλος>

Οι καταπιέσεις που υπέστησαν οι Έλληνες πήραν τις εξής μορφές:

- Θεσπίστηκαν έκτακτες επιβαρύνσεις και επιτάξεις ειδών για τις ανάγκες του πολέμου.
- Τέθηκαν εμπόδια στις εμπορικές δραστηριότητες τους.
- Πληθυσμοί χωριών ή και ευρύτερων περιοχών μετατοπίστηκαν από τις ακτές προς το εσωτερικό της Μικράς Ασίας.
- Οι άνδρες άνω των 45 ετών, που δεν στρατεύονταν, επάνδρωσαν τα τάγματα εργασίας. Εκεί πολλοί πέθαναν από κακουχίες, πείνα και αρρώστιες. Όσοι είχαν ηλικία 20-45 ετών μπορούσαν αρχικά να εξαγοράσουν τη στρατιωτική τους θητεία. Όσοι δεν πλήρωσαν χαρακτηρίστηκαν λιποτάκτες. Μετά την κατάργηση της δυνατότητας εξαγοράς της θητείας σημειώθηκαν χιλιάδες λιποταξίες και όσοι συνελήφθησαν, εκτελέστηκαν.

Οι ενέργειες των Τούρκων προκάλεσαν μεγάλο κύμα φυγής προς την Ελλάδα. Στα σπίτια που εγκατέλειψαν οι Έλληνες, οι τουρκικές αρχές εγκατέστησαν Μουσουλμάνους μετανάστες από τη Σερβία, τη Βουλγαρία, την Αλβανία και την Ελλάδα. Οι διώξεις και οι εκτοπίσεις του ελληνικού στοιχείου συνεχίστηκαν, με μικρότερη όμως ένταση, και κατά τα επόμενα χρόνια, μέχρι το τέλος του πολέμου, το 1918, και επεκτάθηκαν και σε άλλες περιοχές (Μαρμαράς, Πόντος κ.ά.). Οι πρόσφυγες που έφθασαν στην Ελλάδα το διάστημα αυτό ανήλθαν σε πολλές χιλιάδες.

Μορφές
καταπίεσης
1.
Επιβαρύνσεις-
επιτάξεις
2. Μετατοπίσεις
πληθυσμών
3. Τάγματα
εργασίας
4. Εκτέλεση
λιποτακτών

Οι συνέπειες
του διωγμού

■ Ο ΔΙΩΓΜΟΣ ΤΟΥ 1914 (Ο ΠΡΩΤΟΣ ΔΙΩΓΜΟΣ)

Η μακραίωνη και ισχυρή ελληνική παρουσία στη Μ.Ασία

Η ελληνική παρουσία στη Μικρά Ασία υπήρξε μακραίωνη.

Αρχαιότητα

Οι πυκνοί ελληνικοί πληθυσμοί

Βυζαντινοί
χρόνοι

- ✓ κατά την αρχαιότητα
- ✓ και τους βυζαντινούς χρόνους

12^{ος} αι.

αραιώσαν αισθητά μετά το 12ο αιώνα,
✓ κυρίως λόγω των μαζικών εξισλαμισμών.

18^{ος} /19^{ος} αι.

Όμως, κατά το 18ο και 19ο αιώνα ενισχύθηκαν και πάλι:

- ✓ με μεταναστεύσεις από τον κυρίως ελλαδικό χώρο.

Την περίοδο αυτή, εκτός από την αύξηση του ελληνικού πληθυσμού, σημειώθηκε:

- ▶ οικονομική άνοδος των Ελλήνων,
- ▶ πνευματική άνθηση
- ▶ και αξιόλογη κοινοτική και εκπαιδευτική οργάνωση.

Σε περιοχές με πυκνό ελληνικό πληθυσμό ιδρύθηκαν:

- ⇒ κοινότητες,
- ⇒ σύλλογοι,
- ⇒ σχολεία
- ⇒ και ευαγή ιδρύματα με μεγάλη ακτινοβολία.

Η ελληνική παρουσία
στη Μικρά Ασία
υπήρξε μακράιωνη

ΑΡΧΑΙΟΙ ΧΡΟΝΟΙ:

ΓΕΩΜΕΤΡΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

- ▶ Ο Πρώτος ελληνικός αποικισμός

Η ανώμαλη κατάσταση στην Ελλάδα μετά τις μετακινήσεις των ελληνικών φύλων κατά τον 12ο αιώνα π.Χ., η γενική στενότητα του χώρου, ο οικονομικός μαρασμός και η ανασφάλεια υποχρέωσαν συμπαγείς ομάδες Ελλήνων να μεταναστεύσουν προς τα νησιά του Αιγαίου και τα δυτικά παράλια της Μικράς Ασίας. Η μετακίνηση πραγματοποιήθηκε κατά φυλετικές ομάδες και τον 10ο αιώνα η μετανάστευση αυτή έλαβε τη μορφή ενός ευρύτατου αποικισμού. Η κίνηση αυτή έμεινε γνωστή ως Πρώτος ελληνικός αποικισμός.

▲ Συμβουλευθείτε σύγχρονους χάρτες που εικονίζουν τις χώρες γύρω από τον **Εύξεινο πόντο** και τη Μεσόγειο θάλασσα και καταγράψτε πόλεις που επιβιώνουν από την εποχή του **β' αποικισμού (8ος αιώνας π.Χ.)**.

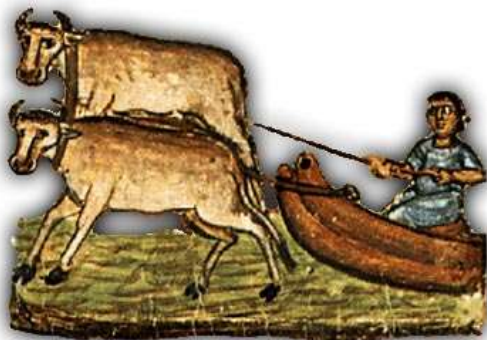
Βυζαντινοί χρόνοι: Περίοδος άμυνας και ακμής (717-1025)

◀ Σημαντική νίκη του στρατηγού του θέματος των Θρακησίων Πετρωνά στο Αβυσιανό της Μικράς Ασίας στα 863 επί των Αράβων, καθώς εγκαινιάζεται η περίοδος του επιθετικού πολέμου των Βυζαντινών στη Μικρά Ασία. Στην εικόνα, σύγκρουση Βυζαντινών-Αράβων. Μικρογραφία από το Χρονικό του Ιωάννη Σκυλίτζη, τέλη 12ου αρχές-13^{ου} αιώνα.

www.ime.gr/chronos/09/gr/gallery/main/people/p3c3p2.html

▶ Χάρτης με τα θέματα της αυτοκρατορίας. Τέλη 8ου αιώνα. Επεξεργασία: Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού. © IME
<http://www.ime.gr/chronos/09/gr/gallery/main/others/03b2p1.html>

Βυζαντινοί χρόνοι: ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΚΡΙΣΗΣ (1025-1453)

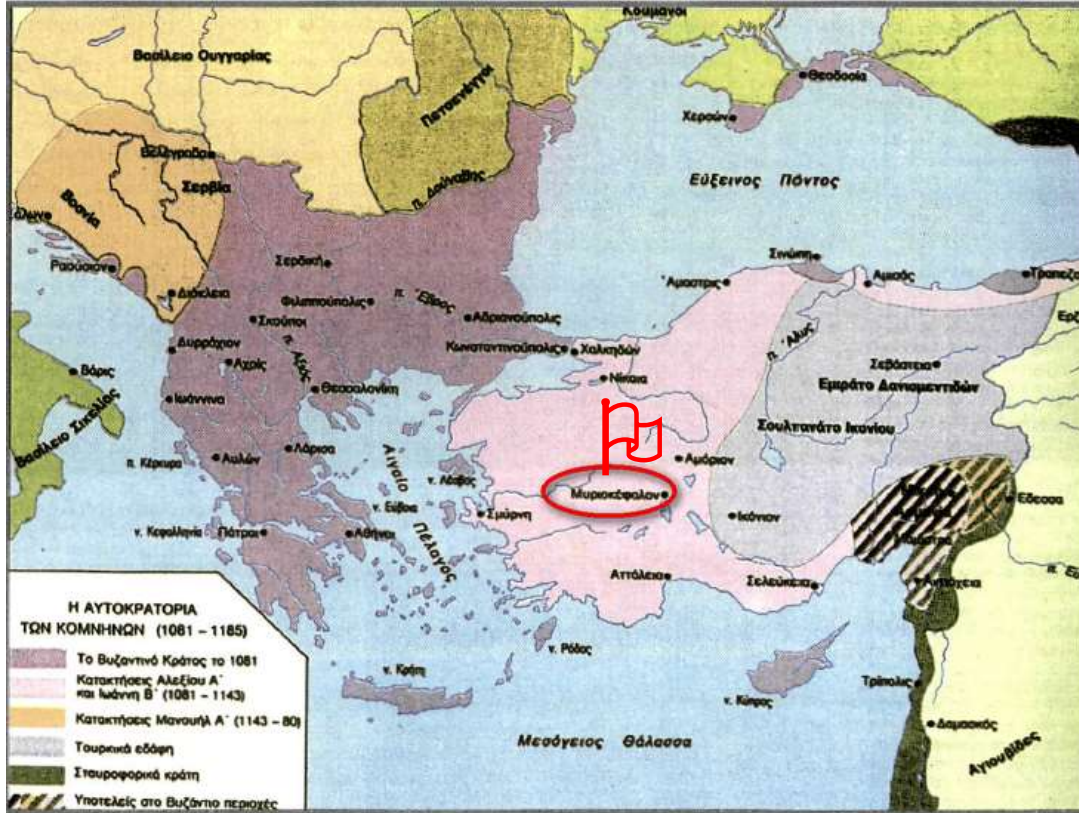
Τις καταστροφικές εισβολές των Σελτζούκων στις ανατολικές επαρχίες του βυζαντινού κράτους προσπάθησε να τερματίσει ο αυτοκράτορας Ρωμανός Δ' Διογένης (1067-1071). Η αποφασιστική μάχη δόθηκε στο Ματζικέρτ το 1071, όπου ο βυζαντινός στρατός αποδεκατίστηκε. Ο ίδιος ο Ρωμανός αιχμαλωτίστηκε, αλλά συνήψε συνθήκη ειρήνης και αφέθηκε ελεύθερος. Όταν ο αυτοκράτορας επέστρεψε στην Κωνσταντινούπολη, οι πολιτικοί του αντίπαλοι τον εξόντωσαν. Οι Σελτζούκοι Τούρκοι χρησιμοποίησαν αυτό το γεγονός ως πρόφαση και ακύρωσαν τη συνθήκη ειρήνης. Έτσι η ήττα των Βυζαντινών στο Ματζικέρτ μετατράπηκε σε συμφορά, αφού μέσα σε μια δεκαετία οι Τούρκοι κατέκτησαν το μεγαλύτερο μέρος της Μ. Ασίας.

© 1992-2002 Centennia Software, Mystic, CT USA. www.HistoricalAtlas.com

▲ **1071**: Μάχη στο **Μάτζικερτ**. Χάρτης από το λογισμικό *Centennia*

1176: Μάχη στο Μυριοκέφαλον

Τα όρια της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας επί Κομνηνών (1081-1185)

Για να τις αποκρούσει ο Μανουήλ, εμφανίστηκε το 1176 με ισχυρές δυνάμεις στις ορεινές διαβάσεις της κεντρικής Μικράς Ασίας, κοντά στο Μυριοκέφαλο, όπου όμως υπέστη φοβερή καταστροφή. Ο βυζαντινός στρατός σχεδόν εξολοθρεύτηκε. Η κυριότερη συνέπεια των τουρκικών κατακτήσεων ήταν η απώλεια της Μ. Ασίας και ο εξισλαμισμός μεγάλου τμήματος του πληθυσμού της. Η εξέλιξη αυτή οφειλόταν κατά πρώτο λόγο στις καταλήψεις πόλεων, που συνοδεύονταν από λεηλασίες και φοβερές σφαγές, καθώς οι επιδρομείς εμπνέονταν από την ιδέα του αφανισμού των εχθρών του Ισλάμ. Καταστράφηκαν 60 τουλάχιστον πόλεις, μερικές περισσότερο από μία φορά. Τις καταστροφές των Τούρκων συμπλήρωσαν η πείνα και η πανούκλα. Πολλοί πληθυσμοί αναγκάσθηκαν να εγκαταλείψουν τις εστίες τους και να καταφύγουν σε ορεινές περιοχές, σε οχυρωμένα αστικά κέντρα ή στις γειτονικές χριστιανικές χώρες. Το κύριο ρεύμα των φυγάδων κινήθηκε προς τις δυτικές ακτές της Μικράς Ασίας και προς τα νησιά του Αιγαίου. Το αποτέλεσμα ήταν να ερημώσουν εκτεταμένες περιοχές και να εποικιστούν από τους Τούρκους. Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου 565-1815, Β' Γενικού Λυκείου, σ.σ. 57/58

19^{ος} αιώνας

🚩 Δες και ενότητα 11. Το εξωελλαδικό ελληνικό κεφάλαιο

Στην Οθωμανική αυτοκρατορία εφαρμόστηκαν οι **συνταγματικές μεταρρυθμίσεις** του **Τανζιμάτ** (1856)

1. που έδιναν **διευρυμένα δικαιώματα** στους **χριστιανούς** της αυτοκρατορίας.
2. Οι μεταρρυθμίσεις αυτές, σε συνδυασμό με τις νέες οικονομικές συνθήκες που επικρατούσαν σε πολλές περιοχές της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, → έδιναν σαφώς **μεγαλύτερες ευκαιρίες** στους ομογενείς από εκείνες που η Ελλάδα μπορούσε να προσφέρει.

Οι μεταρρυθμίσεις στην Οθωμανική Αυτοκρατορία την περίοδο 1839–1876 είναι γνωστές με το όνομα **Τανζιμάτ** (που σημαίνει μεταρρυθμίσεις). Το Τανζιμάτ είναι σημαντικό γιατί προσπάθησε:

να αλλάξει το κράτος και την κοινωνία

να δημιουργήσει ένα πιο φιλελεύθερο πολιτικό σύστημα

Ανάπτυξη τούρκικου εθνικισμού - ζήτημα των νησιών του Α. Αιγαίου

- ❑ Η εθνική αφύπνιση των Τούρκων, που είχε ξεκινήσει από τα **τέλη του 19ου αιώνα**, → ενισχύθηκε μετά την εδαφική συρρίκνωση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.
- ❑ Ο τουρκικός εθνικισμός συνέβαλε → στην **εχθρική αντιμετώπιση των μειονοτήτων** που ζούσαν στην Οθωμανική αυτοκρατορία.
- ❑ Στο στόχαστρο βρέθηκαν κυρίως
 - ❶ οι Έλληνες και
 - ❷ οι Αρμένιοι,↳ καθώς είχαν συγκεντρώσει στα χέρια τους το μεγαλύτερο μέρος του εμπορίου και της βιομηχανίας της χώρας.
- ❑ Η εκκρεμότητα επίσης στο ζήτημα της **κατακύρωσης των νησιών του ανατολικού Αιγαίου στην Ελλάδα**
→ επιδείνωσε τις σχέσεις Ελλάδας-Τουρκίας.

Η Οθωμανική Αυτοκρατορία το 1830 και το 1908

Παντουρκισμός

Οι ηγέτες στην Οθωμανική Αυτοκρατορία για αιώνες αποκαλούνταν «Οθωμανοί» και όχι «Τούρκοι». Η λέξη «Τούρκος» σήμαινε τον αμόρφωτο μουσουλμάνο αγρότη που μιλούσε τουρκικά. Όπως βλέπουμε και στο παρακάτω απόσπασμα από βιβλίο που έγραψε ένας Βρετανός ταξιδιώτης, αυτό ίσχυε ακόμη στα τέλη του 19ου αιώνα.

Σήμερα η ονομασία «Τούρκος» χρησιμοποιείται σπάνια και έχω ακούσει ότι χρησιμοποιείται μόνο με δύο τρόπους: είτε για να διαχωρίζει φυλές (για παράδειγμα ρωτάς αν ένα χωριό είναι τουρκικό [=κατοικούν τουρκόφωνοι μουσουλμάνοι αγρότες] ή τουρκμενικό [=κατοικούν εκεί τουρκόφωνοι μουσουλμάνοι νομάδες]) είτε ως προσβλητικός όρος (για παράδειγμα λες χαμηλόφωνα «τουρκ καφά» [=τούρκικο κεφάλι], εκεί που θα έλεγες στα αγγλικά «μπουμπουνοκέφαλος»).

Γ. Ράμσεϊ, Εντυπώσεις από την Τουρκία, έτος 1897

Στα τέλη του 19ου αιώνα άρχισε να διαδίδεται στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, κυρίως σε μουσουλμάνους λόγιους, ο παντουρκισμός. Έτσι απέκτησε αξία η ονομασία «Τούρκος», όπως μπορούμε να δούμε και στο παρακάτω απόσπασμα από ποίημα του Μεχμέτ Εμίν.

Είμαι Τούρκος. Η πίστη μου και η φυλή μου είναι παντοδύναμες [...]. Είμαστε Τούρκοι. Με αυτό το αίμα και με αυτό το όνομα ζούμε [...].

Από το βιβλίο του Μεχμέτ Εμίν, Ποιήματα στα τουρκικά, έτος 1897

Πηγή: www.museduc.gr

Το κίνημα των Νεότουρκων (1908) υποχρέωσε το σουλτάνο να επαναφέρει σε ισχύ το σύνταγμα. Πολλοί πίστεψαν ότι το νέο καθεστώς θα έφερνε ισότητα για όλους. Όμως γρήγορα φάνηκε ότι οι Νεότουρκοι ήταν πολύ επιφυλακτικοί απέναντι στους χριστιανικούς πληθυσμούς. Πολύ σύντομα όμως ξέσπασαν διαφωνίες ανάμεσα στους Νεότουρκους: από τη μια ήταν οι φιλελεύθεροι και από την άλλη όσοι ήθελαν ένα πιο συγκεντρωτικό κράτος. Η ομάδα των Νεότουρκων που κυβερνούσε υποστήριζε τον παντουρκισμό. Σύμφωνα με αυτόν, όλοι οι λαοί που έχουν τα τουρκικά για μητρική γλώσσα (και κυρίως οι μουσουλμάνοι που μιλάνε τουρκικά) ανήκουν σε ένα έθνος και πρέπει να ενωθούν σε ένα κράτος. Με τους Νεότουρκους η τουρκική εθνική ιδέα άρχισε να παίρνει τη θέση που είχε παλιότερα ο οθωμανισμός. Έτσι οι Νεότουρκοι προσπάθησαν να κάνουν την οθωμανική κοινωνία πιο ομοιογενή, δηλαδή να περιορίσουν τις διαφορές ανάμεσα στα μιλέτ.

▲ Τα συνθήματα των Νεότουρκων: «Ζήτω η πατρίδα», «Ζήτω το έθνος», «Ζήτω η ελευθερία».

Έτσι ανάμεσα στ' άλλα:

Όλοι οι υπήκοοι (μουσουλμάνοι, χριστιανοί και Εβραίοι) έπρεπε να πηγαίνουν υποχρεωτικά στο στρατό.

Τα τουρκικά έγιναν υποχρεωτικά σε όλα τα σχολεία.

Ο κρατικός έλεγχος στα σχολεία των μιλέτ και στα ξένα σχολεία έγινε πιο αυστηρός.

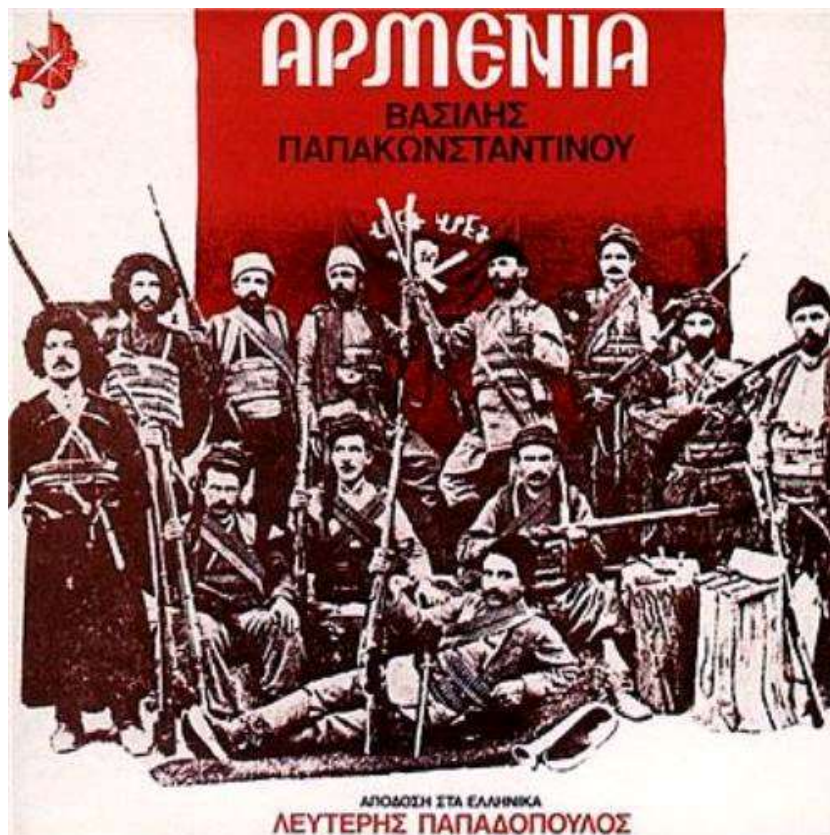
Ο εκτοπισμός και η εξόντωση των Αρμενίων

Στα ανατολικά σύνορα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με τη Ρωσία κατοικούσαν πολλοί Αρμένιοι. Από τα τέλη του 19ου αιώνα αναπτύσσεται η αρμενική εθνική ιδέα και στις περιοχές αυτές γίνονται πολλές εξεγέρσεις, που καταπνίγονται με βία. Τις εξεγέρσεις βοηθούσε και η Ρωσία για να δημιουργήσει προβλήματα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Το 1915 το οθωμανικό κράτος, επειδή πολλοί Αρμένιοι βοήθησαν το ρωσικό στρατό, που ήταν αντίπαλός του, οργάνωσε ομαδικό εκτοπισμό και εξόντωση των Αρμενίων. Τα μέτρα αυτά εφαρμόστηκαν και σε άλλες περιοχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας που κατοικούσαν Αρμένιοι και συνεχίστηκαν και αργότερα (1920–1922). Όσοι κατάφεραν να σωθούν έφυγαν στη Μέση Ανατολή, στη Δυτική Ευρώπη, στη Ρωσία, στις ΗΠΑ και στην Ελλάδα. Στις διώξεις αυτές υπολογίζεται ότι σκοτώθηκαν περίπου 1,5 εκατομμύριο Αρμένιοι και πολλοί άλλοι αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους.

Ματωμένο λάβαρο - 1981

Πρόσταξε ο φονιάς, πρόσταξε με οργή
τούτο το λαό, σβήστε απ' τη γη.
Μα οι φενταϊ, γίνανε φωτιά
κάψαν τους εχθρούς μας, κάψαν τη νυχτιά.

Γεια σας φενταϊ, ζήτω το Ντασονάκ
ζήτω η Αρμενία και η λευτεριά

Η μεθόδευση και η έναρξη των διωγμών

- Τους πρώτους μήνες του **1914** έγιναν αθρόες μεταναστεύσεις Μουσουλμάνων της Σερβίας, της Βουλγαρίας και της Ελλάδας προς τη Μικρά Ασία, οι οποίες υποκινήθηκαν σε γενικές γραμμές από την τουρκική κυβέρνηση.
- Αυτό έδωσε το πρόσχημα στην τουρκική κυβέρνηση, σε συνδυασμό με την επικείμενη είσοδο της Τουρκίας στον Α' Παγκόσμιο πόλεμο, να εκδιώξει τους Έλληνες.
- Πρώτα θύματα υπήρξαν οι Έλληνες της Ανατολικής Θράκης, οι οποίοι εκδιώχθηκαν από τις εστίες τους στις αρχές του 1914.
- Το Μάιο οι διωγμοί επεκτάθηκαν και στη Δυτική Μικρά Ασία, με το πρόσχημα της εκκένωσης της περιοχής απέναντι από τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου, για στρατιωτικούς λόγους.
- Όλη η επιχείρηση έγινε με την καθοδήγηση των **Γερμανών**, συμμάχων των Τούρκων.
- Η εκκένωση μεθοδεύτηκε πρώτα με ανθελληνική εκστρατεία του τουρκικού τύπου και καταπίεση των Ελλήνων για να εξαναγκαστούν σε «εκούσια» μετανάστευση.
- Σε πολλές περιπτώσεις διαπράχθηκαν ληλασίες και δολοφονίες σε βάρος των Ελλήνων.

Ο τουρκικός
εθνικισμός υπήρξε
προνομιακός
σύμμαχος του
γερμανικού
επεκτατισμού

▲ Ο Γερμανός στρατηγός Λίμαν φον Σάντερς εμπρός και αριστερά του ο Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ. Το 1913 ο Σάντερς ανέλαβε την αναδιοργάνωση του τουρκικού στρατού. Ήταν ο ιθύνων νους της τρíoικας των Νεότουρκων (Εμβέρ, Ταλαάτ και Τζεμάλ πασάς) που είναι υπεύθυνοι της Γενοκτονίας των Αρμενίων (1915) και των Ποντίων έως το 1918, οπότε δράση ανέλαβαν αποκλειστικά οι κεμαλικοί (φωτ.: Αρχείο Κ. Φωτιάδη). http://anemourion.blogspot.gr/2015/03/blog-post_910.html

▲ Ο Κάιζερ Γουλιέλμος Β΄ στην Κωνσταντινούπολη το 1915
<http://www.dw.com/el>

Πολλοί
Ελληνορθόδοξοι
εκτοπίστηκαν. Το
παρακάτω κείμενο
μιλάει για τα
προβλήματα που
είχαν οι
Ελληνορθόδοξοι
στο χωριό Κερμένι
(Γκερμιάν) στην
Ανατολική Θράκη,
όταν έφτασαν στο
χωριό τους
μουσουλμάνοι
πρόσφυγες κατά τη
διάρκεια
Βαλκανικών
Πολέμων.

Στις αρχές Απριλίου 1914 το χωριό [...] γέμισε από εκατοντάδες μουσουλμάνους πρόσφυγες. Ήρθαν τότε [...] γραμματείς του υπουργού Εσωτερικών [...] και έλεγαν στους [Ελληνορθόδοξους] κατοίκους να μεταναστεύσουν και μάλιστα να αφήσουν την εκκλησία μισοτελειωμένη, γιατί σύντομα θα γινόταν τζαμί. Αργότερα εγκαταστάθηκαν μόνιμα 60 οικογένειες [...] πρόσφυγες. Αυτοί προξενούσαν πολλές ταλαιπωρίες και πιέσεις στους δικούς μας, απειλώντας ακόμη και τη ζωή τους [...]. Οι παραπάνω [...] πρόσφυγες τρέφονταν σε βάρος των δικών μας. Αυτοί πάλι μην μπορώντας να βγουν στα χωράφια τους για να δουλέψουν άρχισαν να νιώθουν τα πρώτα προβλήματα από την πείνα. Στα τέλη Οκτωβρίου του 1914 αναγκάστηκαν να φύγουν διωγμένοι στην Ελλάδα.

Οικουμενικό Πατριαρχείο, Μαύρη βίβλος διωγμών και μαρτυριών του εν Τουρκία ελληνισμού, έτος 1919

Απόδοση στη σύγχρονη γλώσσα

- ▶ Βαλκανικοί Πόλεμοι. Ο σιδηροδρομικός σταθμός στο Τσερκέζκιοϊ, στην Ανατολική Θράκη (σήμερα ευρωπαϊκή Τουρκία), γεμάτος μουσουλμάνους πρόσφυγες που προσπαθούν να επιβιβαστούν στα τρένα που θα τους μεταφέρουν στην Κων/πολη. Νοέμβριος 1912.

Αντίδραση του Πατριαρχείου και της ελληνικής κυβέρνησης

Το Οικουμενικό Πατριαρχείο :

- **Κήρυξε** την Ορθόδοξη Εκκλησία σε διωγμό
- και **ανέστειλε** τη λειτουργία των εκκλησιών και των σχολείων.

Ελλάδα

- Αντέδρασε και ανέλαβε **διπλωματικές ενέργειες**, προκειμένου να αρχίσουν διαπραγματεύσεις
- για **εθελούσια ανταλλαγή** Ελλήνων ορθοδόξων της Τουρκίας και Μουσουλμάνων της Ελλάδας

Μικτή Επιτροπή

- Ιδρύθηκε τον **Ιούνιο** μία Μικτή Επιτροπή που θα ρύθμιζε τα σχετικά με την **ανταλλαγή**, όμως αυτή **δεν λειτούργησε**,
- λόγω της εισόδου της Τουρκίας στον Α' Παγκόσμιο πόλεμο, τον **Οκτώβριο του 1914**.

ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΘΥΜΑΤΑ ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΔΙΩΓΜΩΝ ΤΟ
1914-1918 ΣΤΗ ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ ΕΝΩ ΠΕΡΙΜΕΝΟΥΝ ΝΑ
ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΘΟΥΝ ΣΤΗ ΜΥΤΙΛΗΝΗ
[http://anemourion.blogspot.gr/2015/03/blog-
post_173.html](http://anemourion.blogspot.gr/2015/03/blog-post_173.html)

Μορφές καταπίεσης

Οι καταπιέσεις που υπέστησαν οι Έλληνες πήραν τις εξής μορφές:

Θεσπίστηκαν:

- έκτακτες επιβαρύνσεις
- και επιτάξεις ειδών για τις ανάγκες του πολέμου

Τέθηκαν εμπόδια στις εμπορικές δραστηριότητες τους

Πληθυσμοί χωριών ή και ευρύτερων περιοχών μετατοπίστηκαν από τις ακτές προς το εσωτερικό της Μικράς Ασίας.

Οι άνδρες άνω των 45 ετών,

⇒ που δεν στρατεύονταν,

⇒ επάνδρωσαν τα τάγματα εργασίας.

Εκεί πολλοί πέθαναν:

από κακουχίες, πείνα και αρρώστιες.

Όσοι είχαν ηλικία 20-45 ετών

► μπορούσαν αρχικά να εξαγοράσουν τη στρατιωτική τους θητεία.

► Όσοι δεν πλήρωσαν χαρακτηρίστηκαν λιποτάκτες.

► Μετά την κατάργηση της δυνατότητας εξαγοράς της θητείας σημειώθηκαν χιλιάδες λιποταξίες και όσοι συνελήφθησαν, εκτελέστηκαν.

Οἱ διωγμοὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ ἀπὸ τοὺς Νεοτούρκους στὴ Μικρὰ Ἀσία κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ Α΄ Παγκοσμίου πολέμου ἔλαβε κυρίως τὴ μορφή ὁμαδικῶν ἐκτοπίσεων ἀπὸ τὴς

ἀκτὲς πρὸς τὴν ἀφιλόξενη μικρασιατικὴ ἐνδοχώρα. Ἐπάνω : μαζικὰ ἐκτοπισμένοι Ἕλληνες σὲ πορεία τους στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Ένα άλλο μέσο εξοντώσεως τῶν χριστιανικῶν πληθυσμῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀπὸ τοὺς Νεοτούρκους ἦταν ἡ ἐπιστράτευση τῶν ἄνω τῶν 45 ἐτῶν ἀνδρῶν στὰ περιόφημα ἐξοντωτικὰ τάγμα-

τα ἐργασίας (ἀμελέ ταμπορού). Ἐπάνω: ἐπιστρατευμένοι Ἕλληνες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἔτοιμοι νὰ μεταφερθοῦν σιδηροδρομικῶς στὰ τάγματα ἐργασίας.

▲ Οι άνδρες άνω των 45 ετών οδηγούνταν στα τάγματα εργασίας, τα φοβερά αμελέ ταμπουρού, στο εσωτερικό της Μικράς Ασίας. Εκεί, δουλεύοντας υπό άθλιες συνθήκες σε καταναγκαστικά έργα (ορυχεία, αγρούς, έργα οδοποιίας) χιλιάδες Έλληνες της Μικρασίας βρήκαν το θάνατο .

ΠΑΡΑΘΕΜΑ 7

Καθ' οδόν προς τα τάγματα εργασίας
(αμελέ ταμπουρού)

Μας είχανε αμπαρωμένους σε βαγόνια που μεταφέρνανε άλογα. Μονάχα μια φορά τη μέρα μας ανοίγανε για να πάμε για σωματική μας ανάγκη. Από 480 άντρες που είχε κείνη η αποστολή, μόνο οι 310 φτάσανε στον προορισμό τους. Οι εκατόν εβδομήντα το σκάσανε στο δρόμο. Η φρουρά –ήταν μόνο δέκα άντρες– έκανε τα στραβά μάτια για να πάρει μπαχτσίσι και να πλιατσικολογήσει τους μπόγους μας. Για κείνους τους φουκαράδες διαβόλους ήταν αναπάντεχος θησαυρός οι πλούσιοι μπόγοι εκατόν εβδομήντα Ελλήνων, όπου η μητρική στοργή και η σελμπεσιά* της απελπισιάς είχανε στοιβάξει ό,τι καλύτερο διαθέτανε τα σπίτια σε ρούχα και σε τρόφιμα. Πόσοι απ' αυτούς που το σκάσανε θα κατορθώνανε να φτάσουνε ζωντανοί στα σπίτια τους!...»

Δ. Σωτηρίου, *Ματωμένα Χώματα*, (18η έκδοση), Αθήνα 1982, σ. 102-103.

Τάγματα εργασίας

Επειδή οι Νεότουρκοι δεν είχαν εμπιστοσύνη στους στρατιώτες που δεν ήταν μουσουλμάνοι, στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο οι περισσότεροι χριστιανοί αντί για το στρατό υπηρέτησαν στα τάγματα εργασίας. Στις πολύ άσχημες συνθήκες που επικρατούσαν σ' αυτά αναφέρεται και το παρακάτω απόσπασμα.

Πηγαίνοντας στα νοσοκομεία στο Ικόνιο έβλεπα αυτούς τους δυστυχισμένους ξαπλωμένους στα κρεβάτια τους ή στο πάτωμα, ζωντανούς σκελετούς [...]. Τους λείπουν τελείως τα φάρμακα και η τροφή και το μόνο που έχουν είναι ιατρική επίσκεψη δύο φορές τη μέρα [...]. Όσοι από αυτούς μπορούν να σταθούν στα πόδια τους γυρνούν στους δρόμους της πόλης ζητιανεύοντας ένα κομμάτι ψωμί [...]. Το νεκροταφείο του Ικονίου έχει γεμίσει τάφους επειδή πεθαίνουν πολλοί από αυτούς [...] που δουλεύουν στα τάγματα εργασίας. Σε καθένα τάφο συνήθως δε θάβεται ένας αλλά ρίχνονται [...] πέντε και έξι.

Αναφορά του Έλληνα προξένου στο Ικόνιο, 1917

Απόδοση στη σύγχρονη γλώσσα

Συνέπειες

- ▶ Οι ενέργειες των Τούρκων προκάλεσαν **μεγάλο κύμα φυγής** προς την Ελλάδα.
- ▶ Στα **σπίτια** που εγκατέλειψαν οι Έλληνες, οι τουρκικές αρχές εγκατέστησαν **Μουσουλμάνους μετανάστες**
 - από τη Σερβία,
 - τη Βουλγαρία,
 - την Αλβανία
 - και την Ελλάδα
- ▶. Οι διώξεις και οι εκτοπίσεις του ελληνικού στοιχείου συνεχίστηκαν, με μικρότερη όμως ένταση, και κατά τα επόμενα χρόνια, μέχρι το τέλος του πολέμου, το **1918**, και **επεκτάθηκαν** και σε άλλες περιοχές (**Μαρμαράς, Πόντος κ.ά.**).
- ▶ Οι πρόσφυγες που έφθασαν στην Ελλάδα το διάστημα αυτό ανήλθαν σε **πολλές χιλιάδες**.

▶ Το ελληνικό σχολείο
(Φροντιστήριο)
Τραπεζούντας Κάρτα των
αρχών του 20ου αιώνα

Ο ελληνισμός του Πόντου στις αρχές του 20ού αιώνα

Ο ποντιακός ελληνισμός [...], παρόλο που δε διατηρούσε άμεση επαφή με την Ελλάδα, είχε διασώσει [...] ένα ιδίωμα της ελληνικής [...]. Η επικοινωνία με την Κωνσταντινούπολη και τη νότια Ρωσία και το ζωηρό εμπόριο της Τραπεζούντας και των άλλων λιμανιών της Μαύρης Θάλασσας εξηγούν το σχετικά υψηλό πολιτιστικό επίπεδο και την ανεπτυγμένη συνείδηση της ελληνικότητας των χριστιανών των παραλίων του αποκομμένου Πόντου.

Ε. Κατσιαδάκη-Γαρδίκια, «Μικρά Ασία», Ιστορία του ελληνικού έθνους, Εκδοτική Αθηνών, τόμ. ΙΔ', σ. 368.

- Χορός Ποντίων στην Τραπεζούντα.
Κάρτα των αρχών του 20ου αιώνα

Κατά τὴ διάρκεια τοῦ Α' Παγκοσμίου πολέμου, κατὰ τοὺς με-
τριότερους ὑπολογισμοὺς, 235.000 Ἕλληνες τοῦ Πόντου ἐκτο-
πίστηκαν ἀπὸ τοὺς Νεοτούρκους, ἐνῶ ἄλλες 80.000 περίπου ἀναγ-

κίστηκαν νὰ ζητήσουν καταφύγιο στὴ νότια Ρωσία. Ἐπάνω :
ὁμάδα προσφύγων ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ Πόντου σὲ φωτογρα-
φία τῆς ἐποχῆς.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ

1. Ο διωγμός του 1914 (ο πρώτος διωγμός)	Μετά το 12 ^ο αι.	Αραίωση ελληνικών πληθυσμών Μ. Ασίας (εξισλαμισμοί)
	18-19 ^{ος} αι.	Μεταναστεύσεις Ελλήνων στη Μ.Ασία
	1914 Πρώτοι μήνες	Μεταναστεύσεις μουσουλμάνων Σερβίας, Βουλγαρίας, Ελλάδας στη Μ.Ασία.
	Αρχές Μάιος Ιούνιος Οκτώβριος	Διωγμοί Ελλήνων Ανατολικής Θράκης Επέκταση διωγμών στη Δυτική Μ.Ασία Ίδρυση Μικτής Επιτροπής (ανενεργός) Είσοδος Τουρκίας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο
	1918	Τέλος Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου

ΟΙ ΔΙΩΓΜΟΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ: ΤΡΕΙΣ ΦΑΣΕΙΣ

Με το τέλος των Βαλκανικών πολέμων άρχισαν οι συστηματικοί διωγμοί των Ελλήνων στην Τουρκία, που με αποκορύφωμα τη Μικρασιατική καταστροφή κράτησαν σχεδόν δέκα χρόνια (1913-1922). Ανάλογα με την έκταση και τη μορφή των καταπιέσεων του ελληνικού στοιχείου, οι διωγμοί αυτοί μπορούν να χωρισθούν σε τρεις φάσεις. Η πρώτη αρχίζει το 1913, τελειώνει με την έξοδο της Τουρκίας στον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο (Οκτώβριος του 1914) και συνεπάγεται την αλλοίωση της εθνολογικής συστάσεως του πληθυσμού της δυτικής Μικράς Ασίας. Η δεύτερη καλύπτει όλη τη διάρκεια του πολέμου και επιχειρείται η εξόντωση των Ελλήνων παράλληλα με τη γενοκτονία των Αρμενίων. Η τρίτη, τέλος, εγκαινιάζεται με την απόβαση των Ελλήνων στη Σμύρνη και χαρακτηρίζεται από τη δυναμική αντίδραση του επαναστατικού στρατού του Κεμάλ, με αποτέλεσμα τη συντριβή του μικρασιατικού Ελληνισμού (Μάιος 1919 - Σεπτέμβριος 1922).

ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΟ Κ.Ε.Ε.

ΟΡΙΣΜΟΙ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΕΝΝΟΙΩΝ

- ☆ Μικτή Επιτροπή
- ☆ Τάγματα εργασίας

[ΘΕΜΑ 1]

➔ Αφού μελετήσετε τις πηγές και με βάση τις γνώσεις σας από το σχολικό βιβλίο να εκθέσετε τους λόγους για τους οποίους η Τουρκική κυβέρνηση εξεδίωξε τους ελληνικούς πληθυσμούς από την Ανατολική Θράκη και τις ακτές της Δυτικής Μικράς Ασίας κατά τους βαλκανικούς πολέμους.

ΠΗΓΗ 1

Το 1912, στα πρόθυρα των βαλκανικών πολέμων, το ευρωπαϊκό τμήμα της Αυτοκρατορίας -η Ρούμελη- παρέμενε η περιοχή η πιο πλούσια οικονομικά και η πιο ανεπτυγμένη πολιτιστικά της επικράτειας. Αν εξαιρέσουμε τη Σμύρνη, όλη η δραστηριότητα της Αυτοκρατορίας ήταν συγκεντρωμένη μεταξύ Κωνσταντινούπολης και Θεσσαλονίκης. Τέλος, την περιοχή αυτή δεν την κατοικούσαν μόνον Έλληνες, Βούλγαροι και Σέρβοι. Ένα σημαντικό τμήμα του πληθυσμού απαρτιζότο από Τούρκους, οι οποίοι υποχρεώθηκαν να καταφύγουν στην Ανατολία. Ένα χρόνο αργότερα, το 1913, οι Ενωτικοί ως πολιτικοί ηγέτες της Αυτοκρατορίας, οι οποίοι ήταν, κατά μεγάλο μέρος, οι ίδιοι Ρουμελιώτες, είχαν χάσει ανεπιστρεπτί ολόκληρη τη Ρούμελη, με εξαίρεση την Ανατολική Θράκη έξω από την Κωνσταντινούπολη και είχαν χάσει κυρίως τη Θεσσαλονίκη, την πόλη της επανάστασής τους το 1908. Για την Αυτοκρατορία ακρωτηριασμένη από τον κύριο πνεύμονά της, επρόκειτο για χωρίς προηγούμενο καταστροφή. Επί πλέον, έχοντας απωλέσει μεγάλο μέρος του μη μουσουλμανικού πληθυσμού του, το δήθεν «οθωμανικό έθνος», αναδιπλωμένο στην Ανατολία, κατέληξε να είναι πολύ λιγότερο πολυεθνικό και περισσότερο μουσουλμανικό παρά χριστιανικό. Εξ ου και η σημασία που δόθηκε το 1914, στον πανισλαμισμό.

Αλλά σαν να μην έφθαναν όλα αυτά, στις 13 Φεβρουαρίου 1914, οι μεγάλες δυνάμεις αποφάσισαν πως τα περισσότερα νησιά του Αιγαίου που ήταν στ' ανοιχτά της Μικρασιατικής ακτής και που είχαν καταληφθεί από τον ελληνικό στρατό στη διάρκεια του πρώτου βαλκανικού πολέμου, έπρεπε ν' αφαιρεθούν από την Αυτοκρατορία και να παραδοθούν στο Ελληνικό Βασίλειο. Παρά ταύτα, η Κωνσταντινούπολη θεωρούσε πως η Χίος και η Λέσβος ήταν αναπόσπαστο τμήμα της μικρασιατικής ηπείρου και αρνήθηκε να αποδεχθεί την προσάρτηση. Έτσι, το 1914, η ένταση αυξήθηκε επικίνδυνα μεταξύ της Ελλάδας και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας γύρω από το θέμα των νήσων του Ανατολικού Αιγαίου. Για να εξασφαλίσει τον έλεγχο τους, καθεμιά απ' τις δυο χώρες προσπαθούσε να κερδίσει τη ναυτική υπεροπλία.

Λίγο πριν δολοφονηθεί, τον Ιούνιο του 1913, ο πρωθυπουργός, στρατηγός Μαχμούτ Σεβκέτ πασάς δήλωνε: «Στη διάρκεια του βαλκανικού πολέμου μάθαμε να σεβόμαστε τον ελληνικό στρατό και στόλο, ο οποίος δεν μπορεί να συγκριθεί με τον παλαιό στόλο του τουρκοελληνικού πολέμου [του 1897]. Κατά τη γνώμη μου, η μεγαλύτερη υπηρεσία που πρόσφερε ο Βενιζέλος στη χώρα του ήταν να διοργανώσει τις στρατιωτικές δυνάμεις του έθνους του... Θέλω να προσφέρω την ίδια υπηρεσία στη χώρα μου» (*Djemat Pa-sha, Memories of a Turkish Statesman, 1913-1919* - Αναμνήσεις ενός τούρκου πολιτικού ανδρός, 1913-1919, Νέα Υόρκη, Arno Press, 1973, σ. 67).

Ο υπουργός ναυτικών και μέλος της τριανδρίας των Ενωτικών, ο Τζεμάλ πασάς έγραφε πως το 1914 «ο μοναδικός μας στόχος στη ζωή ήταν να γίνει ο στόλος μας ανώτερος από τον ελληνικό στόλο, μόλις αυτό θα καθίστατο δυνατό». Το συμπέρασμά του ήταν πως δεν χωρούσε καμιά αμφιβολία πως σύντομα θα γινόταν μια αποφασιστική αναμέτρηση με την Ελλάδα.

Αυτή λοιπόν ήταν η πολιτική ατμόσφαιρα στο Αιγαίο το 1914, όταν παράλληλα με το δράμα των Τούρκων προσφύγων που κατέφευγαν στη Μικρά Ασία, εμφανίσθηκε και το πρόβλημα των Ελλήνων προσφύγων που κινούνταν προς την αντίθετη κατεύθυνση.

Δ. Κιτσίκη, Ιστορία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (1280-1924), εκδ. Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 1988, σσ. 185-187

ΠΗΓΗ 2

Προοίμιο των διωγμών ήταν ο εμπορικός αποκλεισμός του 1909 και του 1911. Η ατμόσφαιρα όμως άρχισε να γίνεται έντονα ανθελληνική το 1913, μετά την πτώση της «Φιλελεύθερης Ενώσεως» και την ανατροπή της κυβερνήσεως του Κιαμήλ πασά, την οποία διαδέχθηκε η δικτατορία του νεοτουρκικού κομιτάτου (Ιούνιος 1913). Το εκκρεμές θέμα της κατακυρώσεως των νησιών του Ανατολικού Αιγαίου στην Ελλάδα, μετά τους Βαλκανικούς πολέμους, επιδείνωσε τις σχέσεις Ελλάδος-Τουρκίας. Η συνθήκη των Αθηνών το Νοέμβριο του 1913 δεν επέλυσε τη σχετική διαφορά. Αναφέρεται μάλιστα πως ο Τούρκος αντιπρόσωπος, διαπιστώνοντας πως η Ελλάδα ήταν ανυποχώρητη στο θέμα των νησιών, διατύπωσε την πρώτη επίσημη απειλή εναντίον της ελληνικής μειονότητας.

Οι διωγμοί άρχισαν στα τέλη του 1913 με τη βίαιη εκδίωξη των Ελλήνων της Ανατολικής Θράκης. Τον Μάιο του 1914 υπό την καθοδήγηση των Γερμανών επεκτάθηκαν οι διωγμοί και στη δυτική Μικρά Ασία. Στη θέση των Ελλήνων που ξεριζώθηκαν, εγκαταστάθηκαν μουσουλμάνοι πρόσφυγες από εδάφη που έχασε η Τουρκία στους Βαλκανικούς πολέμους. Για την εκκένωση της περιοχής, που βρίσκεται απέναντι από τα επίμαχα ελληνικά νησιά του Ανατολικού Αιγαίου, από τον ελληνικό πληθυσμό προβλήθηκαν λόγοι στρατιωτικής άμυνας. Βέβαια το ελληνικό κράτος ήταν ακόμη ουδέτερο και ο βασιλιάς του θεωρούνταν γερμανόφιλος.

Ι.Ε.Ε., τόμ. ΙΕ', σ. 99

[ΘΕΜΑ 2]

➔ Αφού μελετήσετε τις παραπάνω πηγές να παρουσιάσετε τα μέσα που χρησιμοποίησε η τουρκική προπαγάνδα για να δικαιολογήσει και να μεθοδεύσει τους διωγμούς εναντίον των Μικρασιατών Ελλήνων.

ΠΗΓΗ 1

Κήρυξαν, λοιπόν, εναντίον τους γενικό μποϊκοτάζ και έκαναν αφισοκολλήσεις στα σχολεία και στα τζαμιά. Το περιεχόμενο των αφισών καλούσε τους μουσουλμάνους να εξοντώσουν τους Οθωμανούς Έλληνες. Την ίδια εποχή οι τουρκικές εφημερίδες δημοσίευαν πύρινα άρθρα κατά των ίδιων υπηκόων, ξεσηκώνοντας τους αναγνώστες τους εναντίον των Ελλήνων Οθωμανών και υποκινώντας τους σε πράξεις βίας και σε σφαγές.

.....

Τα εμπρηστικά άρθρα του τουρκικού Τύπου άρχισαν να δημοσιεύονται εντελώς ξαφνικά και χωρίς καμιά φανερή αφορμή. Ήταν τόσο οφθαλμοφανές πως ήταν «παραγγελία» της κυβέρνησης, που μου φαίνεται απίστευτο ότι δεν το κατάλαβαν ακόμα και οι πιο αμόρφωτοι Τούρκοι. Την ίδια εποχή έκαναν την εμφάνισή τους και κάτι ευτελείς λιθογραφίες, κατασκευασμένες στο πόδι, τρομερά κακότεχνες - προφανώς αποτελούσαν «έργα τέχνης» ντόπιων «καλλιτεχνών». Οι λιθογραφίες αυτές απεικόνιζαν Έλληνες να σφάζουν τουρκάκια και να ξεκοιλιάζουν εγκύους μουσουλμάνες, καθώς και άλλες φανταστικές σκηνές που δε στηρίζονταν σε κανένα πραγματικό περιστατικό - ούτε καν σε στημένες κατηγορίες. Οι εικόνες αυτές αναρτήθηκαν έξω από τζαμιά και σχολεία. Η προπαγάνδα αυτή απέφερε αμέσως καρπούς και ξεσήκωσε τους Τούρκους - κάτι μάλλον εύκολο για την επιθετική ιδιοσυγκρασία τους.

G. Horton, Αναφορικά με την Τουρκία, εκδ. «Νέα Σύνορα» - Α. Α. Λιβάνη, Αθήνα 1992, σσ. 60-61

ΠΗΓΗ 2

Από το 1912, υπό το ψευδές πρόσχημα πως ήταν πλέον αδύνατο να γίνονται εκφορτώσεις πλοίων, τα πλοία υπό ελληνική σημαία αποκλείσθηκαν από τα οθωμανικά λιμάνια. Επίσης απαγορεύθηκε στους ιθαγενείς Μουσουλμάνους να ψωνίζουν από τα ελληνικά μαγαζιά· αλητοσυμμορίες παρέλυσαν το πιο ανθηρό εμπόριο. Αυτή η τακτική δεν απέδωσε παντού· κυρίως δεν πέτυχε στη Φώκαια, όπου βρέθηκα το 1913, και στα χωριά της περιοχής της Κύμης, τα οποία επισκέφθηκα την ίδια εποχή, όπου το ιθαγενές τουρκικό στοιχείο ζούσε από την παραγωγή και τη βοήθεια των Ελλήνων· οι Μουσουλμάνοι της μεγάλης πόλης Ναζλί, στην κοιλάδα του Μαιάνδρου, ήρθαν στη Σμύρνη, για να κάνουν εμπόριο με τους Έλληνες παρά τις κατάρρες που τους εκτόξευε η τουρκική εφημερίδα Keulu. Τις απόπειρες αυτές ακολούθησαν παρενοχλήσεις και προκλήσεις. Στη συνέχεια μια φιλολογία μίσους, εκκλήσεις στο θρησκευτικό φανατισμό και στον ιερό πόλεμο κατέκλυσαν τις πόλεις και την ύπαιθρο· τέλος, αφαιρέθηκαν τα όπλα από όλο τον ελληνικό πληθυσμό. Όποιος κρατούσε κυνηγετικό όπλο ή μαχαίρι, ακόμα και από τα πιο ακίνδυνα που είναι απαραίτητα σ' όποιον εργάζεται στην ύπαιθρο, τον συνελάμβαναν, τον παρέπεμπαν στο Συμβούλιο του πολέμου και τον φυλάκιζαν μετά από άγριο ξυλοκόπημα. Από την άλλη μεριά, οι Μουσουλμάνοι ήταν οπλισμένοι και επίσημα καταταγμένοι.

Félix Sartiaux, Η Ελληνική Μικρασία, εκδ. Ιστορητής, Αθήνα 1933, σσ. 155-156

[ΘΕΜΑ 3]

➔ Αφού μελετήσετε τις πηγές και με βάση την αφήγηση του σχολικού σας βιβλίου να επισημάνετε τις μεθόδους που χρησιμοποίησαν οι Τούρκοι για τον εκτοπισμό των Ελλήνων κατά το έτος 1914.

ΠΗΓΗ 1

Παραλλήλως προς την εγκατάστασιν των μωαμεθανών προσφύγων εις τα ελληνικά χωρία της Θράκης και των παραλίων της Μικράς Ασίας (διότι εις το εσωτερικόν της Μικράς Ασίας δεν έγιναν εγκαταστάσεις μουσουλμάνων εις ελληνικά χωρία) ετέθησαν εις ενέργειαν και πάντες οι δυνατοί τρόποι καταπίεσεως του ημετέρου στοιχείου: εμπορικός αποκλεισμός, συλλήψεις, φυλακίσεις, κακώσεις, τραυματισμοί, δηώσεις, τρομοκρατία της υπαίθρου χώρας. Οι μωαμεθανοί πρόσφυγες μόλις εγκαθιστάμενοι εις τας χριστιανικάς οικίας εξεδίωκον τους ημετέρους ομογενείς και κατελάμβανον τα κτήνη, τα οικιακά σκεύη, έπιπλα, εργαλεία, και πάσαν εν γένει την περιουσίαν αυτών· τους ηνάγκαζον να εργασθώσι δια λογαριασμόν των κακομεταχειριζόμενοι και παντοιοτρόπως πιέζοντες αυτούς. Εις τους δυστυχείς χριστιανούς ουδέν υπελείπετο ή ν' αναχωρήσωσι πεινώντες και εστερημένοι των πάντων. Ούτω ήρχισεν η μετανάστευσις των κατοίκων των χωρίων των επαρχιών Ανδριανουπόλεως, Σαράντα Εκκλησιών, Διδυμοτείχου, Βιζύης, Ηρακλείας, Αίνου, Καλλιπόλεως, Γανοχώρων, Φωκαίας, Κυδωνιών, Περγάμου, Αδραμυττίου, Βρυούλλων, Κυζίκου, Τσερμέ κ.λπ., κ.λπ. μετανάστευσις ήτις, δικαίως, μεγάλως ανησύχησε την ημετέραν Κυβέρνησιν προβάσαν εις επανειλημμένα διαβήματα προς περιστολήν του κακού και απειλήσασαν αντίποινα. Εν τω μεταξύ συμμορίαί ενόπλων μωαμεθανών είχον καταστήσει αδύνατον την ύπαρξιν του ημετέρου στοιχείου εν τη υπαίθρω χώρα. Οι φόνοι, οι τραυματισμοί, αι λεηλασίαι, των ελληνικών περιουσιών ήσαν εις την ημερησίαν διάταξιν καθ' όλην την Τουρκίαν, εις τας συμμορίας ελάμβανον μέρος και αξιωματικοί τούρκοι. Ο εμπορικός αποκλεισμός εφηρμόζετο κατά τον αγριώτερον τρόπον.

Ανέκδοτη επιστολή από το Αρχείο του Υπουργείου Εξωτερικών

ΠΗΓΗ 2

Ο ελληνικός όμως πληθυσμός της Μικράς Ασίας ήταν ύποπτος στις τουρκικές αρχές. Αυτό φαίνεται καθαρά σε διαταγή της τουρκικής κυβερνήσεως στη διοίκηση Σμύρνης (14 Μαΐου 1914), που διοχετεύτηκε στον ευρωπαϊκό τύπο. Στο ίδιο κείμενο, ενώ δίνονται οδηγίες βίαιης εκτοπίσεως, υπενθυμίζεται στις αρχές να προμηθευτούν από τους εκτοπισμένους πιστοποιητικά ότι εγκαταλείπουν θρησκευτικά τα σπίτια τους, ώστε να μη δημιουργηθούν αργότερα πολιτικά ζητήματα. Φαίνεται πως για τη διεξαγωγή της επιχειρήσεως εκτοπισμού του ελληνικού πληθυσμού χρησιμοποιήθηκαν γερμανικές μέθοδοι. Άλλωστε από τους τελευταίους μήνες του 1913 τη στρατιωτική διοίκηση της Τουρκίας είχε αναλάβει ο Γερμανός στρατηγός Λίμαν φον Σάντερς. Είναι μάλιστα ενδεικτικό πως το Μάιο του 1914 στρατιωτική αποστολή με επικεφαλής το φον Σάντερς επιθεώρησε την περιοχή που θα έπρεπε να εκκενωθεί μέσα σε σαράντα μέρες.

Ι.Ε.Ε., τόμ. ΙΕ΄, σ. 99

[ΘΕΜΑ 4]

➔ Αφού μελετήσετε τις πηγές και με βάση το κείμενο του σχολικού σας βιβλίου να απαντήσετε στις ακόλουθες ερωτήσεις:

- α) Ποιες ήταν οι διπλωματικές ενέργειες του ελληνικού κράτους για την εξομάλυνση της κατάστασης που είχε δημιουργηθεί από τους διωγμούς των Ελλήνων της Τουρκίας και
- β) ποια τα αποτελέσματά τους;

ΠΗΓΗ 1

Εις τα διαβήματα των Πατριαρχείων και της Ελληνικής Κυβερνήσεως εδίδετο η στερεότυπος απάντησις ότι εδόθησαν αυστηραί διαταγαί προς κατάπαυσιν της μεταναστεύσεως. Πράγματι, μετά τας απειλάς της ελληνικής κυβερνήσεως περί αντιποίνων εφαρμογής εδόθησαν διαταγαί απαγορεύουσαι, άνευ ετέρου, την αναχώρησιν των χριστιανών, αλλά ουχί και περί καταπαύσεως των λόγων οίτινες προκάλεσαν την μετανάστευσιν· εκείνοι δε οι οποίοι μη δυνάμενοι να ανθέξωσιν εις τα καταπιέσεις ήθελον ν' αναχωρήσωσιν ηναγκάζοντο να υπογράψωσι δηλώσεις ότι φεύγουσι οικειοθελώς ουδόλως εξαναγκαζόμενοι εις τούτο. Μετά τινα καιρόν συνεκινήθη τέλος και η ξένη διπλωματία και απεστάλησαν οι Α' Διερμηνείς των ενταύθα πρεσβειών των μεγάλων Δυνάμεων, ίνα επί τόπου και εκ του πλησίον ίδωσι τα αποτελέσματα του εναντίον των Ελλήνων διωγμού και της τρομοκρατίας. Ούτοι δε είδον ότι, πλην εν Κυδωνίαις και νέα Εφέσω, ουδείς Έλλην υπήρχε πλέον εις τα παράλια. Ταυτοχρόνως ήρχισαν και αι μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας διαπραγματεύσεις δια την ανταλλαγήν των κτημάτων και των ελλήνων κατοίκων της Θράκης (...)

.....

Αι εργασίαι της επί τούτω συσταθείσης Μικτής Επιτροπής εξηκολούθησαν επί τινα χρόνον, οπότε επελθόντος του πολέμου (Α΄ Παγκοσμίου) διεκόπησαν χωρίς να καταλήξωσιν εις αποτέλεσμά τι.

Η μετανάστευσις έπαυσεν αλλά η κατάστασις του εν Τουρκία ελληνισμού δεν εβελτιώθη, τουναντίον μάλιστα. Την κήρυξιν του πολέμου (Α΄ Παγκοσμίου) επηκολούθησεν η μονομερής υπό της τουρκίας κατάργησις των διομολογήσεων, συμπλήρωμα δε ταύτης θεωρούσιν οι τούρκοι και την κατάργησιν των προνομίων του ημετέρου γένους εν Τουρκία, διότι ούτω μόνον φρονούσιν ότι θα δυνηθώσι να επιτύχωσι τον εκτουρκισμόν ολοκλήρου της χώρας αυτών.

Ανέκδοτη επιστολή από το Αρχείο του Υπουργείου Εξωτερικών

ΠΗΓΗ 2

Σε δεκαπέντε μέρες ο κύριος όγκος της δουλειάς έχει τελειώσει. Σε πολλές κοινότητες και περιοχές, όπως στις δύο Φώκαιες, δεν υπάρχει πια ούτε ένας Έλληνας. Όπως είπε και ο υψηλότατος Said Halim πασάς, μεγάλος βεζύρης και υπουργός των Εξωτερικών, με τον κυνισμό και τη διπροσωπία - που υπήρξαν τα κύρια χαρακτηριστικά των γεγονότων- στους πρέσβεις των Μεγάλων Δυνάμεων στην Κωνσταντινούπολη: «απόλυτη τάξη βασιλεύει». Μάλιστα, βασιλεύει, γιατί δεν υπάρχει πια κανένας και τα αγαθά βρίσκονται στα χέρια των πλιατσικολόγων...

Η έρευνα που διεξήγαγαν οι Μεγάλες Δυνάμεις συνοδευόταν από κωμικά, στ' αλήθεια, γεγονότα, που θα με έκαναν να χαμογελάσω, αν οι καιροί δεν ήταν τόσο τραγικοί. Είχαν δοθεί διαταγές να βαφούν οι πόλεις, για να σβηστεί κάθε ίχνος καταστροφής. Στις δυο Φώκαιες, όπου συνόδευσα την επιτροπή ερεύνης, είχαν ξαναφτιάξει το ασβεστοκονίαμα, για να εξαφανίσουν τα σημάδια από τις σφαίρες, οι πόρτες είχαν επισκευαστεί, για να εξαλειφθούν τα σπασίματα από τις τσεκουριές και τα χτυπήματα των υποκοπάνων· το αίμα είχε ξεπλυθεί από παντού. Ο αντιπρόσωπος της Οθωμανικής κυβέρνησης, που μας συνόδευε, ο Chukri μπέης, πολιτικός επιθεωρητής, προσπαθούσε να παραπλανήσει τους απεσταλμένους. Αυτή η παιδαριώδης σκηνοθεσία δεν ξεγέλασε κανέναν. Αλλά κανένα μέτρο δεν πάρθηκε.

Félix Sartiaux, Η ελληνική Μικρασία, ό.π., σσ. 167-168

[ΘΕΜΑ 5]

➤ Αφού μελετήσετε τις πηγές και με βάση την αφήγηση του σχολικού σας βιβλίου να αναφερθείτε στη συμβολή των Γερμανών στον αφελληνισμό της Μικράς Ασίας.

ΠΗΓΗ 1

Την ίδια εποχή οι τουρκικές εφημερίδες δημοσίευαν πύρινα άρθρα κατά των ίδιων υπηκόων, ξεσηκώνοντας τους αναγνώστες τους εναντίον των Ελλήνων Οθωμανών και υποκινώντας τους σε πράξεις βίας και σε σφαγές. Συναντήθηκαν τότε όλοι οι διπλωμάτες της Σμύρνης και αποφάσισαν να επισκεφθούν το βαλή (γενικό διοικητή) και να επιστήσουν την προσοχή της εξοχότητάς του στο γεγονός ότι η συγκεκριμένη αρθρογραφία, σε συνδυασμό με τη γενική αναταραχή, θα μπορούσε να διαταράξει την ηρεμία αυτής της ειρηνικής επαρχίας. Όλοι οι πρόξενοι επισκέφθηκαν το βαλή, με μοναδική εξαίρεση το Γερμανό, ο οποίος είπε ότι δεν μπορούσε να συμμετάσχει σε μια τέτοια πρωτοβουλία χωρίς την εξουσιοδότηση της κυβέρνησής του. Αυτή η αδράνεια του Γερμανού αξιωματούχου στη συγκεκριμένη χρονική στιγμή τεκμηριώνει την εκτίμηση ότι οι Γερμανοί ήταν σε μεγάλο βαθμό συνένοχοι με τους Τούρκους συμμάχους τους για τις απελάσεις και τις σφαγές των χριστιανών. Εδώ που τα λέμε κανείς δεν αμφιβάλλει για το γεγονός ότι η Γερμανία ενέπνευσε την απέλαση των Οθωμανών Ελλήνων της Μικράς Ασίας σαν μια προπαρασκευαστική κίνηση του πολέμου που ήδη προετοίμαζε.

George Horton, Αναφορικά με την Τουρκία, ό.π., σ. 60

ΠΗΓΗ 2

Ο γιος του Σεϊτάνογλου, ο Τίμος, γύρισε, θυμούμαι, τούτη την εποχή από τη Μέση Ανατολή.

- Κακά μαντάτα σου φέρνω, πατέρα, είπε. Οι Τούρκοι παράγιναν μουφλούζηδες. Τους τρώνε τ' αφτιά ένα σωρό πράχτορες Γερμανοί, Ταλιάνοι, Φράγκοι. Στο Μπεϋρούτ αντάμωσα το Νουρήμπεη και μου 'δωσε ένα φυλλάδιο που κυκλοφόρησε στη Μέση Ανατολή. Διάβασε να δεις τι γράφει.

Ο γέρος έβαλε μ' αξιοπρέπεια τα χρυσά γυαλιά του με το μαύρο κρεμαστό κορδόνι. Από τις πρώτες αράδες άρχισε να στραβώνει το στόμα του, να χαϊδεύει νευρικά τις φαβορίτες και το κοντό περιποιημένο μούσι του. Αν πεινούμε και υποφέρουμε μεις οι Τούρκοι - έγραφε το φυλλάδιο - αιτία είναι οι γκιαούρηδες που στα χέρια τους κρατούν τον πλούτο μας και το εμπόριό μας. Ως πότε όμως θ' ανεχόμαστε την εκμετάλλευση και τις προκλήσεις τους; Μπουϊκοτάρετε τα προϊόντα τους. Σταματήστε κάθε δοσοληψία μαζί τους. Τι τη θέλετε τη φιλία τους; Ποιο τ' όφελος να συναδελφώνεσθε και να τους προσφέρετε με τόση ειλικρίνεια την αγάπη και τον πλούτο μας...

Έγραφε πολλά κείνη η φυλλάδα και ο γέρος δεν πίστευε στα μάτια του. Διάβαζε και ξαναδιάβαζε δυνατά την κάθε αράδα.

- Ξέρεις, πατέρα, ποιος κυκλοφόρησε το άτιμο αυτό γραφτό σ' ολόκληρη την Ανατολή; είπε ο Τίμος.

- Οι Νεότουρκοι. Ποιος άλλος;

- Δεν το βρήκες. Μην κουράζεσαι άδικα και ψάχνεις. Θα σου το πω εγώ: Η Ντούτσε Παλαισίνιεν Μπανκ! Μάλιστα, η Γερμανική Τράπεζα της Παλαιστίνης το κυκλοφόρησε. Κατάλαβες τώρα;

Ο γερο-Σεϊτάνογλου έκλεισε τ' αλεπουδίσια μάτια του κι έμεινε πολλήν ώρα συλλογισμένος. Σαν ξύπνιος έμπορας που ήτανε, άρχισε να καταλαβαίνει πως το ξένο κεφάλαιο μπούκαρε διψασμένο στο ξέφραγο αμπέλι της Τουρκιάς και πάλευε να κάνει πέρα κάθε αντίπαλο, να κρατηθεί. Για τούτο γυρισε κι είπε στο γιο του:

- Σκέφτουμε ν' αυξήσω τις καταθέσεις μας στις Τράπεζες της Ελβετίας και της Γαλλίας για να μη μείνουμε καμιά ώρα επί ξύλου κρεμάμενοι! Ο Θεός να με βγάλει ψεύτη, μα πολύ φοβούμαι πως μας περιμένουνε σκληρές μέρες. Δεν είναι πια η Τουρκιά που ξέραμε...

Σωστή κουβέντα είπε. Όμως ένας λαός, που έμαθε να ζει αδερφικά πλάι σ' έναν άλλον, χρειάζεται γερές δόσεις μίσους για ν' αλλάξει αισθήματα. Οι απλοί Τούρκοι, που ζούσανε μακριά απ' το φαρμάκι της προπαγάντας, χρόνια συνεχίσανε αδέρφια να μας ανεβάζουνε κι αδέρφια να μας κατεβάζουνε. Το αλισβερίσι δυσκόλεψε, όμως οι Έλληνες έμποροι, εργοστασιάρχες, χτηματίες, επιστήμονες εξακολουθούσανε να κρατούνε στα χέρια τους τη ζωή του τόπου.

Διδώ Σωτηρίου, Ματωμένα Χώματα, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1991, σσ. 67-68

ΠΗΓΗ 3

Επί τριάντα έτη η Γερμανία είχε ελεύθερο πεδίο δράσης στην Τουρκία. Στην αρχή την ενδιέφερε μόνο ως προς τη διάθεση των βιομηχανικών της προϊόντων, ως ένα πεδίο δράσης των οικονομικών και εμπορικών της συναλλαγών. Αλλά από το 1913 οι Γερμανοί πολιτικοί σχολιαστές μιλούσαν ήδη για γερμανική αποίκιση της Μικράς Ασίας: «Η μόνη λύση στο Ανατολικό ζήτημα, που θα ευνοούσε τη Γερμανία και την Αυστροουγγαρία», έγραφε ο Ritter στο έργο του Berlin-Bagdad, «θα ήταν η συμμαχία των κρατών της Κεντρικής Ευρώπης ως Προστάτιδων Δυνάμεων της Μικράς Ασίας, με το προνόμιο να μπορούν να αποικίσουν τη χώρα». Αδειάστε τη Μικρά Ασία από τα ιθαγενή στοιχεία που σας στέκονται εμπόδιο, έλεγε εκείνο τον καιρό η Πρωσική κυβέρνηση στους Ταλαάτ και Εμβέρ· είσαστε δάσκαλοι στην τέχνη της εκκένωσης. Και εμείς θα αντικαταστήσουμε αυτούς τους σκύλους τους Έλληνες, τους ταραχοποιούς και άπληστους, με καλούς και τίμιους, εργατικούς Γερμανούς, υποταγμένους και υπάκουους, οι οποίοι θα σας αποδώσουν στο εκατονταπλάσιο αυτό που η εξαφάνιση των Ελλήνων θα σας έχει στερήσει· και τα οφέλη από την επιχείρηση θα είναι για σας σημαντικότερα απ' ό,τι όλοι οι θησαυροί του χαλίφη.

Félix Sartiaux, Η Ελληνική Μικρασία, ό.π., σσ. 157-159

ΠΗΓΗ 4

Εκτός από την άνοδο του τουρκικού εθνικισμού, που υπήρξε ο κύριος παράγων, στη δίωξη του ελληνικού στοιχείου συνετέλεσαν και οικονομικοί λόγοι. Οι Έλληνες, με τη συγκέντρωση του εμπορίου και της βιομηχανίας στα χέρια τους, ήταν φυσικό να αποτελούν εμπόδιο στην επιδίωξη της Γερμανίας να ολοκληρώσει την οικονομική της διείσδυση στην υπανάπτυκτη Τουρκία. Έτσι στα 1915 προπαγανδιστικά φυλλάδια της Γερμανικής Τράπεζας Παλαιστίνης προέτρεπαν τους Τούρκους να μην έχουν εμπορικές σχέσεις με Έλληνες και Αρμένιους. Γερμανοί στρατιωτικοί εξάλλου υπέδειξαν στους Τούρκους την εκτόπιση των Ελλήνων της ανατολικής Θράκης και της Μικράς Ασίας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και επέβλεψαν στη μεθόδευση της μεταφοράς χιλιάδων Ελλήνων για «στρατιωτικούς λόγους» που κατέληξε σε πραγματική εξόντωση. Ι.Ε.Ε., τόμ. ΙΕ΄, σ. 99

ΠΗΓΗ 5

Δεν υπάρχουν αμφιβολίες για τη συνενοχή της Γερμανίας στο σύνολο των μέτρων που ελήφθησαν. Αυτό καταμαρτυρούν τα γραπτά των παγγερμανιστών Γερμανών δημοσιογράφων, οι εκθέσεις της *Deutsche Palestina Bank*, το βιβλίο του *Sturmer*, του ανταποκριτή της *Gazette de Cologne* στην Κωνσταντινούπολη, τα επίσημα έγγραφα που κατάσχεσε η Ελληνική κυβέρνηση και ανέφεραν τις συνομιλίες του νοη *Jagow* με τον *Δραγούμη* και τον *Θεοτόκη*, τις επιβεβαιώσεις του βαρόνου *de Burian* στον πρωθυπουργό της Ελλάδας στη Βιέννη, την επίσημη ομολογία του μεγάλου βεζίρη στον πρωθυπουργό της Ελλάδας πως οι εκτοπίσεις από το Αϊβαλί είχαν διαταχθεί υπό ένα στρατιωτικό πρόσχημα από το στρατηγό *Λίμαν φον Σάνδερς*, στις επαναλαμβανόμενες πιεστικές αιτήσεις του οποίου η Τουρκική κυβέρνηση έπρεπε να υποχωρήσει. Έχουμε μια ακόμη μαρτυρία με πολύ μεγάλο βάρος: τις επιβεβαιώσεις του πρέσβη της Αμερικής, *H. Morgenthau*. Ο Γερμανός ναύαρχος *Usedom* που στάθμευε στα *Δαρδανέλλια*, του είπε αυτολεξεί πως οι Γερμανοί με τις πιέσεις τους ανάγκασαν τους Τούρκους να εκτοπίσουν τους Έλληνες από όλες τις παράκτιες περιοχές. Ο πρέσβης προσθέτει: «Δεν είμαι σίγουρος ότι ο *Ταλαάτ* και οι εταίροι του αντιλαμβάνονταν πως έπαιζαν το παιχνίδι της Γερμανίας· αλλά δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία πως οι Γερμανοί τους εξωθούσαν διαρκώς σ' αυτό το έργο για το οποίο είχαν φυσική κλίση». Έχω ήδη πει πως το πρόγραμμα των *Νεοτούρκων* δε θα μπορούσε να εξηγηθεί, αν δε λαμβάναμε υπόψη μας την υπόσχεση της Γερμανίας να αντικαταστήσει τους Έλληνες της *Μικράς Ασίας* με Γερμανούς. Αυτό προκύπτει από τη συζήτηση ενός *Τούρκου βουλευτή* και του *Ταλαάτ*, την οποία αναφέρει ο πρέσβης της Αμερικής. Ο βουλευτής έκανε στον υπουργό των *Εσωτερικών* την ακόλουθη ερώτηση: «Γιατί δώσατε τη διοίκηση του κράτους στους Γερμανούς; Δε βλέπετε πως το σχέδιο της Γερμανίας είναι να κάνει την Τουρκία γερμανική αποικία;»

Ο Ταλαάτ απάντησε: «Καταλαβαίνουμε πολύ καλά πως αυτό είναι το σχέδιο των Γερμανών, αλλά ξέρουμε επίσης πως δεν μπορούμε να κάνουμε τη χώρα να σταθεί στα πόδια της με τα δικά μας μέσα. Επομένως επωφελούμαστε από την τεχνική και υλική βοήθεια που οι Γερμανοί μπορούν να μας διαθέσουν· χρησιμοποιούμε τη Γερμανία, για να βοηθηθούμε στην ανοικοδόμηση και την άμυνα της χώρας, μέχρι που να είμαστε έτοιμοι να αυτοκυβερνηθούμε με τις δικές μας μόνο δυνάμεις». Ο Ταλαάτ συνήθιζε να λέει στον Αμερικανό πρέσβη πως χρησιμοποιούσε τη Γερμανία, ενώ εκείνη πίστευε πως χρησιμοποιούσε εκείνον.

Félix Sartiaux, *Η Ελληνική Μικρασία*, ό.π., σσ. 175, 177-178

ΠΗΓΗ 6

Σύγχρονα το δράμα των καταπιέσεων και των εκτοπισμών των ελληνικών πληθυσμών στα παράλια της Μικράς Ασίας γίνεται ολοένα και πιο τραγικό, κατά παρακίνηση των γερμανικών στρατιωτικών κύκλων που έχουν τη γνώμη ότι με αυτόν τον τρόπο εξασφαλίζουν τα πλευρά της Τουρκίας.

Απ. Βακαλόπουλος, *Νέα Ελληνική Ιστορία*, εκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1991, σ. 353

[ΘΕΜΑ 6]

➤ Αφού μελετήσετε τις πηγές να σχολιάσετε τη φράση του σχολικού σας βιβλίου: «Στο στόχαστρο βρέθηκαν κυρίως οι Έλληνες και οι Αρμένιοι...»

ΠΗΓΗ 1

Ο μητροπολίτης Χρύσανθος τελειώνει το βιβλίο του «Η Εκκλησία της Τραπεζούντος»: «... τη ενόχω συνεργασία δύο μεγάλων χριστιανικών Δυνάμεων της Δύσεως, της Γερμανίας και της Αυστρίας, κατά τα έτη 1914-1918 εσφάγη υπό των Νεοτούρκων ολόκληρον έθνος το Αρμενικόν και εκατοντάδες χιλιάδων Ελλήνων βιαίως απεσπάσθησαν από των εστιών αυτών και απέθανον εν τη εξορία».

Διδώ Σωτηρίου, Η Μικρασιατική Καταστροφή και η στρατηγική του ιμπεριαλισμού στην Ανατολική Μεσόγειο, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1993, σ. 97

ΠΗΓΗ 2

*Μετά άρχισε ο πόλεμος και οι Τούρκοι μπόρεσαν να δράσουν ελεύθερα. Μπαίνουμε στη δεύτερη φάση. Έσφαξαν πάνω από ένα εκατομμύριο Αρμένιους. Οι Έλληνες δεινοπάθησαν, αν και σχετικά λιγότερο. Δεν τους έσφαξαν επί τόπου, αλλά εκτοπίστηκαν και καταδικάστηκαν σε αργό θάνατο. Είχαν πίσω τους την Ελλάδα και το στόλο της, τον προδότη βασιλιά, το γαμπρό του Γουλιέλμου, ενώ οι Αρμένιοι δεν είχαν ποτέ κανέναν προστάτη. Την εξήγηση αυτή για τη διαφορετική μεταχείριση τη δίνει τουλάχιστον ο Αμερικανός πρέσβης στην Κωνσταντινούπολη, ο Henri Morgenthau, που βρισκόταν σε διαρκή επαφή με τον Ταλαάτ, τον Εμβέρ και τον Τζεμάλ, από το 1913 έως το 1916, στο έργο του που μόλις κυκλοφόρησε στο Λονδίνο με τον τίτλο *Secrets of the Bosphorus*.*

Η νέα αυτή περίοδος διακρίνεται από την προηγούμενη λόγω της μεγαλύτερης έκτασης των μέτρων και λόγω των διαφορετικών μεθόδων που ακολουθήθηκαν.

Félix Sartiaux, Η Ελληνική Μικρασία, ό.π., σσ. 169-171

ΠΗΓΗ 3

Παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον η απόρρητη αναφορά με τίτλο Secret Report on the Massacres of Armenia του καθηγητή Johannes Lepsius, Γερμανού ιεραποστόλου και προέδρου της Γερμανικής Ιεραποστολής Ανατολικών Χωρών. Μπορούμε να βγάλουμε πολλά συμπεράσματα από τον πρόλογο της αναφοράς, η οποία αρχικά απευθυνόταν προς τους «φίλους της ιεραποστολής»:

«Αγαπητοί Φίλοι της Αποστολής, η ακόλουθη αναφορά -την οποία αποστέλλω εμπιστευτικά- είναι χειρόγραφη. Δεν μπορεί να αναδημοσιευθεί ούτε στο σύνολό της ούτε σε αποσπάσματα. Η λογοκρισία δεν επιτρέπει να τυπωθούν στη διάρκεια του (Α΄ Παγκοσμίου) πολέμου βιβλία που αφορούν γεγονότα σχετικά με την Τουρκία, για λόγους ανωτέρας βίας. Αιτία είναι τα πολιτικά και στρατιωτικά συμφέροντα της χώρας μας στη σύμμαχο Τουρκία, η οποία δεν υπερασπίστηκε μόνο τα σύνορά της, αλλά αμύνθηκε σθεναρά προς όφελός μας και στα Δαρδανέλια. Η στρατιωτική συμμαχία μας με την Τουρκία επιβάλλει κατά συνέπεια κάποιες δεσμεύσεις. Αυτή η πραγματικότητα εν τούτοις δεν μπορεί να μας εμποδίσει να εκπληρώσουμε τα καθήκοντά μας προς την ανθρωπότητα. Το γεγονός ότι πρέπει να σωπαίνουμε δημοσίως δε σημαίνει ότι πρέπει να κατασιγάσουμε και τη φωνή της συνείδησής μας. Αυτή τη στιγμή κινδυνεύει να αφανιστεί ο πιο αρχαίος χριστιανικός λαός της περιοχής - κινδυνεύουν τουλάχιστον εκείνοι που ζουν στην οθωμανική επικράτεια. Ήδη έχουν αρπαγεί οι περισσότερες των περισσότερων Αρμενίων περίπου των έξι εβδόμων. Τους έχουν εκτοπίσει από τις εστίες τους και όσοι από αυτούς εξακολουθούν να αρνούνται να ασπαστούν τον ισλαμισμό είτε δολοφονούνται είτε εξορίζονται στην έρημο. Την ίδια μοίρα έχουν και οι Νεστοριανοί της Συρίας και μερίδα των Ελλήνων χριστιανών».

Ο καθηγητής Lepsius παραθέτει τα γεγονότα με τη μέθοδο άριστου Γερμανού λογίου: τεκμηριωμένα, λεπτομερειακά και έγκυρα.

Ήδη ανέφερα ένα διακεκριμένο ξένο αξιωματούχο -και μάλιστα όχι Γερμανό- που υποχρεώθηκε να μη μιλήσει δημοσίως για όσα εγκλήματα είδε με τα μάτια του. Πόσο ισχυροί είναι, λοιπόν, οι Τούρκοι! Μπορούν να κάνουν ότι θέλουν, να παραβαίνουν όλους τους νόμους, ανθρώπινους και θεϊκούς, και όμως όλοι -ο καθένας για τους λόγους του- να σωπαίνουν. Μια πράξη που λάμπει σαν διαμάντι μέσα στο σκοτάδι της γερμανικής συνενοχής ήταν η απαλλακτική απόφαση που εκδόθηκε από γερμανικό δικαστήριο για τους Αρμένιους εκτελεστές του Ταλαάτ Πασά. Λέγεται ότι το δικαστήριο κατέληξε σε αυτή του την απόφαση λαμβάνοντας υπόψη τις σχετικές μαρτυρίες Γερμανών ιεραποστόλων για τα δεινά των Αρμενίων και τη δίκαιη αγανάκτησή τους. Θα μπορούσαμε να περιγράψουμε επ' αόριστον τις απειράριθμες συγκλονιστικές σκηνές από τη μαζική δολοφονία των Αρμενίων. Νομίζω ότι για να βγάλουμε τα συμπεράσματά μας αρκεί να έχουμε υπόψη μας το σατανικό σχέδιο των Τούρκων, να σκοτώσουν με αργό και βασανιστικό τρόπο τα θύματά τους, αφήνοντάς τα στο έλεος της ερήμου. Αυτός ο τρόπος εξόντωσης ήταν ό,τι πιο διαβολικό και άθλιο μπορούσε να συλλάβει ο ανθρώπινος νους.

George Horton, Αναφορικά με την Τουρκία, ό.π., σσ. 77-78

[ΘΕΜΑ 7]

➤ Αφού μελετήσετε τις πηγές και λάβετε υπόψη το παράθεμα 7 του σχολικού βιβλίου (σ. 141) καθώς και τις ιστορικές σας γνώσεις να εξηγήσετε τι ήταν τα τάγματα εργασίας, γιατί δημιουργήθηκαν και ποιες οι συνθήκες ζωής σ' αυτά

ΠΗΓΗ 1

Ο ανδρικός πληθυσμός εξαναγκάστηκε να καταταγεί στις πολιτοφυλακές, όπου οι επικεφαλής βιαιοπραγούσαν επάνω του, δεν είχε κατάλυμα και τρεφόταν με ξεροκόμματα. Ο πρεσβευτής της Αμερικής μαρτυρεί: «Οι Έλληνες ενσωματώθηκαν στα τάγματα αναγκαστικής εργασίας, όπου πέθαιναν κατά χιλιάδες από το κρύο, την πείνα και άλλες στερήσεις. Σε ομάδες των χιλίων ανδρών, μετά από λίγους μήνες, δεν έμεναν παρά καμιά εκατοστή επιζώντες.

Félix Sartiaux, Η Ελληνική Μικρασία, ό.π., σσ. 172-173

Επιστρατευμένοι Έλληνες της Μικράς Ασίας έτοιμοι να μεταφερθούν σιδηροδρομικώς στα τάγματα εργασίας (Ι.Ε.Ε., τόμ. ΙΕ', σ. 103)

ΠΗΓΗ 2

Κατά τον περισινόν διωγμόν επετράπη εις τους χριστιανούς να αναχωρήσωσιν εις Ελλάδα. Την φοράν ταύτην το κομιτάτον αποφάσισε να μη επιτρέψη την αύξησιν του ελληνικού. πληθυσμού του ελευθέρου βασιλείου αλλά χρησιμοποίησιν τον εργατικόν τούτον χριστιανικόν πληθυσμόν εξισλαμίζον και εκτουρκίζον αυτόν (ίσως και ίνα μη επαναληφθή η απειλή των αντιποίνων από μέρος της Ελλάδος αφού οι μεταναστεύοντες θα συνωκίζοντο εις τας νέας χώρας και φυσικώ τω λόγω εις τα τουρκικά χωρία τα οποία θα εξεκενούντο) διά τούτο και οι νυν απελαυνόμενοι στέλλονται εις το εσωτερικόν και συνοικίζονται εις μουσουλμανικά χωρία όπου μοιραίως θα εξαναγκασθώσι να ασπασθώσι τον ισλαμισμόν.

Ανέκδοτη επιστολή από το Αρχείο του Υπουργείου Εξωτερικών

[ΘΕΜΑ 8]

➔ Αφού λάβετε υπόψη σας την πηγή να εξηγήσετε γιατί οι Τούρκοι μετακίνησαν ελληνικό πληθυσμό από τα μικρασιατικά παράλια στο εσωτερικό της Ανατολίας κατά το 1915.

ΠΗΓΗ

Έλληνες των μικρασιατικών ακτών της αυτοκρατορίας μετακινούνται στο εσωτερικό της Ανατολίας κατά το 1915

Μια άλλη μετακίνηση ελληνικού πληθυσμού έγινε στην αρχή του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία μαχόταν στο πλευρό της Γερμανίας και η Ελλάδα, αν και ουδέτερη, πιεζόταν από τους βενιζελικούς να μπει στον πόλεμο στο αντίθετο στρατόπεδο. Εφόσον τα νησιά στ' ανοιχτά της μικρασιατικής ακτής βρίσκονταν πλέον στα χέρια των Ελλήνων, η γεωγραφική θέση των νήσων αυτών που ήταν τόσο κοντά στα οθωμανικά παράλια, κατοικημένα και αυτά κατά μεγάλο μέρος από Έλληνες, δημιούργουσε κατά τη γνώμη των Γερμανών συμβούλων του οθωμανικού στρατού ένα στρατιωτικό κίνδυνο, στην περίπτωση που η Ελλάδα θα έμπαινε στον πόλεμο στο πλευρό των Άγγλων και των Γάλλων κατά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ο ελληνικός πληθυσμός της δυτικής Ανατολίας θα μπορούσε σ' αυτή την περίπτωση να χρησιμοποιηθεί κατά της κυβέρνησης της Πόλης. Η ίδια κατάσταση υπήρχε και στην ανατολική Μικρά Ασία όπου η Ρωσία στον πόλεμο κατά της Αυτοκρατορίας είχε χρησιμοποιήσει εναντίον της Κωνσταντινούπολης τον αρμενικό πληθυσμό.

Εάν από ανθρώπινης πλευράς μια τέτοια λογική ήταν καταδικάσιμη, από αυστηρώς στρατιωτική άποψη μπορούσε να δικαιολογηθεί και η μέθοδος αυτή χρησιμοποιήθηκε από τον Στάλιν στον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο για να αμυνθεί κατά της γερμανικής εισβολής· αλλά και από τον Καναδά στην ίδια περίοδο, όταν εξόρισε στο εσωτερικό της χώρας τον γιαπωνέζικο πληθυσμό που κατοικούσε στα καναδικά παράλια του Ειρηνικού. Είναι δε προς τιμήν των ελληνικών κυβερνήσεων ότι μετά το 1974 και παρά τη μόνιμη εκρηκτική κατάσταση με την Τουρκία δεν μετακίνησε στο εσωτερικό της χώρας τον τουρκικό πληθυσμό της Δυτικής Θράκης.

Πάντως το 1915, εκατοντάδες χιλιάδες Έλληνες των μικρασιατικών ακτών της αυτοκρατορίας και ειδικά της περιοχής του Αιγαίου, των Στενών και του Ευξείνου Πόντου, μετακινήθηκαν στο εσωτερικό της Ανατολίας, μακριά από την πιθανή ζώνη ενδεχομένων αγγλογαλλικών και ελληνικών στρατιωτικών επιχειρήσεων, αλλά και μακριά από τη δράση του ρωσικού στρατού, στον οποίο οι Έλληνες θα μπορούσαν να προσφέρουν υπηρεσίες ως ομόθρησκοι. Ο εμπειρογνώμων Α. Α. Πάλλης υπολογίζει σε 500.000 τους Έλληνες που μετακινήθηκαν το 1915, από τις ακτές στο εσωτερικό, ειδικά δε στη Σεβάστεια (Sivas), Αργυρούπολη (Gümüşhane), Ικόνιο (Konya) και Ντιγιάρμπακιρ (Di-yarbakir).

Δ. Κιτσίκη, Ιστορία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (1280-1924), ό.π., σσ. 188-189

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Να αναφέρετε τους λόγους για τους οποίους οι Έλληνες και οι Αρμένιοι αποτέλεσαν τους κύριους στόχους του διωγμού του 1914.
2. Να αναφέρετε τη στάση του Πατριαρχείου στους διωγμούς των Χριστιανών από τους Τούρκους κατά το 1914.
3. Να αναφερθείτε στη στάση του ελληνικού κράτους απέναντι στο διωγμό των Ελλήνων από τους Τούρκους κατά το 1914 καθώς και στις ενέργειες που αυτό προέβη.
4. Να αναφερθείτε στις μορφές καταπίεσης των Ελλήνων από τους Τούρκους κατά το διωγμό του 1914.